

WAT IS DEMOCRATIE EN WAT IS CHRISTENDOM VANUIT AFRIKA?

Vanuit zijn belangrijkste en fundamentele concepten bekeken, zou democratie een “instrument” zijn dat perfect verenigbaar is met het project van universalisering van de evangelische boodschap die het christendom in zich draagt. In de twintigste eeuw, na twee wereldoorlogen in Europa en met de oprichting van de VN, werd democratie door de landen van het zogenaamde westerse blok aangenomen als politiek systeem om de soevereiniteit van het volk en het recht van het volk om zijn leiders te kiezen en te controleren te waarborgen.

Tegenwoordig wordt dit idee van democratie, dat vele naties heeft doen dromen als het perfecte model voor sociale coëxistentie, echter in veel opzichten in twijfel getrokken over de hele wereld. In landen met een zogenaamd beproefde en geconsolideerde democratie zien we soms gewelddadige, zelfs anarchistische vormen van het uitoefenen van het recht op democratie. Ondertussen werd een nieuwe wereldorde afgekondigd: door sommigen omarmd, door anderen met argwaan bekeken en veroordeeld. Hoe moeten we democratie begrijpen nu het concept van globalisering uiteenvalt en er onvermijdelijk een multipolaire structuur van de planeet ontstaat? Wat zal er gebeuren met de “meesters” van de democratie wanneer hun landen met een vergrijzende bevolking zich opnieuw moeten uitvinden met de toestroom van rebelse jongeren uit landen die lange tijd onderworpen, onderdrukt en uitgebuit zijn geweest?

In eerste instantie zal ik het concept van democratie bekijken vanuit de huidige Afrikaanse realiteit.

Vervolgens zal ik, nog steeds vanuit mijn Afrikaanse perspectief, aantonen dat het nobele project om het wereldwijde samenleven te democratiseren een factor in zich had die het onmogelijk maakte, namelijk de kolonisatie (in het geval van Afrika).

Ten slotte zal ik, in een poging om helder te zijn, enkele conceptuele aanwijzingen geven die kunnen worden beschouwd als de bijdrage van het Afrikaanse filosofische principe van Ubuntu aan de wereldwijde crisis van het begrip democratie.

I – De westerse democratie, bron van sociaal-politieke instabiliteit in Afrika.

Toen Europa in de jaren negentig decreteerde dat Afrikaanse landen moesten overschakelen van een “partijstaat” naar een meerpartijstelsel, brak er in Afrika een euforie uit. Er werden nationale conferenties georganiseerd waar in een openbaar debat over alles kon worden gesproken, zelfs over het privéleven van de vermeende mythische dictators die onze landen regeerden.

Er werden tal van politieke partijen opgericht: sommige naar Frans model (gebaseerd op verbale en retorische demagogie), andere naar Amerikaans model (gebaseerd op pragmatisme gedreven door belangen). Er werd geen enkele poging ondernomen om het model van burgerbeheer aan te passen aan de sociaal-antropologische wereldvisie van de Afrikaanse volkeren. Het democratiseringsproces in Afrika verliep zelfs met duidelijke tegenstrijdige principes. Het prototype hiervan was de houding van de toenmalige Franse president François Mitterand. Hij zei: "Democratie is een

universeel principe. Maar we mogen de structurele verschillen tussen beschavingen, tradities en gewoonten niet vergeten. Het is onmogelijk om een kant-en-klaar systeem aan te bieden. Frankrijk hoeft geen grondwet op te leggen aan alle volkeren die hun eigen bewustzijn en geschiedenis hebben en die moeten weten hoe ze vooruitgang kunnen boeken in de richting van het universele principe dat democratie is...

Frankrijk is niet van plan zich te mengen in de interne aangelegenheden van bevriende Afrikaanse staten... Voor ons is deze subtiele vorm van kolonialisme, die erin bestaat de Afrikaanse staten en hun leiders voortdurend de les te lezen, een even perverse vorm van kolonialisme als elke andere"[1]. François Mitterrand zelf was degene die de "ontwikkelingshulp" aan Franstalige Afrikaanse landen afhankelijk stelde van hun toetreding tot het democratische meerpartijensysteem, geformaliseerd door de beroemde structurele aanpassingsplannen die veel pan-Afrikanisten aan de kaak stellen[2]. En die plannen waren in wezen een instrument om de economische beheer van de Afrikaanse staten door de westerse financiële structuren (IMF, Wereldbank, enz.) te controleren[3].

Zo kwam de democratie naar Afrika, net als zoveel andere zogenaamde beschavingswaarden, zoals het christendom.

Maar we zullen nu zien dat deze waarden van de "perfecte beschaving" die ik in mijn boek[4] bekritiseer, in zich droegen: een "beschavingsdodelijk gif", een praktijk met kenmerken van ontkenning van elke vorm van menselijke beschaving, een systeem dat niets meer of minder is dan een systeem van culturele roofzucht en antropologische verarming, dit systeem was het kolonisatorinstinct.

II - De worm zat in de vrucht[5]

Als ik op een dag een persoonlijk geloofsbelijdenis zou moeten afleggen, zou er een zin in staan die ongeveer als volgt zou luiden: "Ik geloof in de Kerk..., maar ik vind het moeilijk om het christendom en het kolonialisme in Afrika conceptueel van elkaar te scheiden, hoewel de effecten in de praktijk wel te onderscheiden zijn".

De Amerikaanse filosoof Eric Voegelin, geciteerd door de kapucijner monnik Santaner, zei: "Wanneer het evangelie een doctrine wordt, houdt het op een bron van leven te zijn en kan het een principe van dood worden"[6].

De waarheid die in deze zin tot uiting komt, is perfect bewezen in het geval van Afrika. Het is duidelijk dat wij, zwarte Afrikanen, nooit zullen ophouden de overspelige en incestueuze relatie tussen de christelijke kerk en het koloniale systeem in ons land in twijfel te trekken. Hoe kunnen we begrijpen dat een zo ontmenselijkend avontuur als het kolonialisme jaar na jaar de "apostolische zegen" heeft gekregen? Deze vanaf het begin beschadigde relatie heeft tot resultaten geleid die ons dwingen het proces van het christelijk geloof in Afrika vandaag de dag volledig te heroverwegen[7].

Maar eigenlijk is dat niet zo verwonderlijk, want het is al gebleken dat het eurocentrische christendom de grote conflicten, eerst tussen naties en daarna tussen ideologische groeperingen, die Europa en vervolgens de wereld vanuit een zogenaamd christelijk Westen hebben verwoest, niet heeft kunnen voorkomen.

Het meest betreuenswaardige is dat het christendom zichzelf opnieuw heeft verraden door voorbij te gaan aan de intuïtie van paus Johannes XXIII toen hij het doel van Vaticanum II vaststelde als een pastorale en niet als een dogmatische concilie. Dit zou hebben betekend dat de mens centraal zou worden gesteld in het christendom en dat de westerse beschaving zich vanuit dit perspectief bewust zou worden van de verschikkingen die zij door de wereld heen veroorzaakte met het koloniale systeem, en dat zij een resolute keuze zou maken voor niet-kolonisatie. En zou dit in feite niet een doel moeten zijn dat het christendom zichzelf zou moeten stellen als het zijn geloofwaardigheid wil herstellen bij zoveel mensen van goede wil voor wie het christendom niet veel meer is dan een ideologie onder vele andere? Met andere woorden, is het niet tijd voor de christelijke kerk van de 21e eeuw om over te stappen van een cultureel invasief christendom via een dekoloniserend christendom naar een voorstel voor een echt gedekoloniseerd christendom? [\[8\]](#)

Het boek van professor Tamayo is voor mij een echte referentie om aan te geven welke koers het christendom vandaag de dag moet varen als het niet wil blijven lijden als een ideologisch systeem dat op weg is naar de ondergang. Het dekoloniale perspectief dat professor Tamayo hanteert, lijkt mij vandaag de dag onmisbaar om een manier te vinden om 'over God te vertellen' die begrijpelijk is voor de mensen van onze tijd. Het gaat erom een postkoloniaal en intercultureel christelijk discours te baseren op een intraculturele dialoog met de zogenaamde 'opkomende theologieën' van het mondiale Zuiden [\[9\]](#).

Een belangrijk gegeven dat moet worden vermeld, is dat het dekoloniale karakter van deze theologieën niet is toegekend door het eurocentrische christendom, zoals de vermeende politieke onafhankelijkheid door de koloniserende landen. Nee! Het Zuiden bevindt zich al in een proces van herstel van zijn zelfbeschikking. Dat proces wordt gekenmerkt door een keuze voor het doorbreken van elk systeem van overheersing, zoals het eurocentrische christendom. Jean-Marc Ela zegt: "We moeten het evangelie in Afrika al zijn geloofwaardigheid en relevantie teruggeven (...) de subversieve kracht van de herinnering aan de gekruisigde God aan het licht brengen (...) We moeten het risico nemen om het mysterie van God te begrijpen door de vragen te beantwoorden die aan de kerken in Afrika worden gesteld door mannen en vrouwen die zich afvragen hoe God hen aangaat in de dramatische omstandigheden waarin zij vandaag de dag leven" [\[10\]](#). Een ander gegeven is dat, in deze dynamiek van zelfontkoppeling van de nieuwe theologische uitspraken met het theologische eurocentrisme, het mondiale Zuiden met klem aangeeft dat het Europese christendom zich vandaag de dag niet eens meer als model voor het christendom kan presenteren.

Ik begrijp niet waarom het westerse christendom zich het recht heeft toegeëigend om de uniforme manier te willen zijn om over de God van Jezus Christus in de wereld te spreken. Vanuit deze pretentie heeft het christendom bijgedragen aan de opbouw van een beschaving die vandaag de waarden van haar eigen structuur ontkent en die, in de geschiedenis van de wereld, de enige beschaving is die, zoals Pedro Casaldaliga zegt: "in de naam van een zogenaamd blanke en kolonisatorische god, die de christelijke naties hebben aanbeden alsof hij de God en Vader van Onze Heer Jezus Christus was, miljoenen zwarten al eeuwenlang worden onderworpen aan slavernij, wanhoop en dood. In Brazilië, in Amerika en in moeder Afrika".

Het is duidelijk dat de westerse beschaving tot op de dag van vandaag niet in staat is geweest en nog steeds niet in staat is om op een andere manier met Afrika om te gaan dan op drie manieren: zich Afrika toe-eigenen, Afrika verzwakken en Afrika terroriseren.

- *Zich Afrika toe-eigenen*: het gaat om het bevorderen van verschillende mechanismen om de Afrikaanse rijkdommen te plunderen door middel van bedrog. Paus Franciscus heeft onlangs in Congo het volgende verklaard: “Raak Afrika niet aan. Stop met het verstikken van Afrika, want Afrika is geen mijn om te exploiteren en geen land om te plunderen. Laat Afrika zelf zijn lot bepalen”^[11]. We kunnen twee voorbeelden noemen: de contracten voor de exploitatie van natuurlijke hulpbronnen in Afrika door Europese multinationals en het monetaire stelsel van de CFA-frank.

- *Afrika verzwakken*: er zijn in Afrika verschillende systemen van overheersing ingesteld, te beginnen met het onderwijs (onderwijssystemen die niet competentie maar middelmatigheid bevorderen); het politieke bestuur (bevordering van corrupte regeringen); het maatschappelijk middenveld (verdeling en verzwakking van leiders met utopische ideologieën; afleiding en desoriëntatie van de bevolking, enz.

- *Afrika terroriseren*: het gaat om het manipuleren van verkiezingen en het herhaaldelijk destabiliseren van politieke regimes om de bevolking bang te maken. We zien allerlei soorten bedreigingen (westerse militaire bases in Afrikaanse landen, gewapende VN-missies, bewapening en financiering van terroristische groeperingen).

Tegen al dit geweld zegt de nieuwe generatie: genoeg is genoeg!

III – Van imperialistische democratie naar een Ubuntu-democratie

In Afrika zien we momenteel wat we een openlijke afkeer van de Afrikaanse volkeren ten opzichte van hun voormalige kolonisatoren kunnen noemen. Het land dat het meest te lijden heeft onder deze afkeer is Frankrijk. Veel opinieleiders^[12], en ik ben het met hen eens, hekelen de maffia-achtige “Frankrijk-Afrika”-nevel. In sommige landen wordt openlijk de zogenaamde “anti-Franse wrok” gepredikt. Afrikaanse jongeren plunderen Franse ambassades met een prescriptieve slogan: “FRANCE-DEHORS”, “Frankrijk, weg”.

We zijn getuige van een reeks staatsgrepen die kunnen worden omschreven als militair-populair in de Franstalige Afrikaanse landen. Het is opvallend dat in alle scenario's een militaire junta een gekozen president uit de macht zet en dat er geen volksdemonstraties plaatsvinden om de gevallen president terug te eisen, maar dat de bevolking massaal de straat opgaat om de tanks te omhelzen en de soldaten toe te juichen. Hoe is deze situatie ontstaan?

Een van de voor de hand liggende concepten van het beheer van elke politieke macht is dat het wordt gezien als een zaak van een clan. In Afrika zijn dat natuurlijke of antropologische clans en in het Westen zijn dat ideologische clans. Toen in het Westen werd besloten om democratie naar Afrika te exporteren en op te leggen, werd geen rekening gehouden met het wereldbeeld, het

antropologische beeld en het sociale beeld van de Afrikaanse volkeren. Over het algemeen worden de tradities en gewoonten van de zwarte volkeren gekenmerkt door altruïsme gebaseerd op gastvrijheid, empathie en delen.

Ik denk dat de crisis waarin de democratische instellingen in de westerse wereld zich vandaag de dag bevinden, te wijten is aan het ontbreken van deze principes van de Ubuntu-filosofie.

We moeten erkennen dat het Westen er in de loop van de twintigste eeuw in geslaagd is solide instellingen op te richten die volgens democratische principes functioneren. Aan de ene kant bestaat echter het vermoeden dat deze instellingen worden gemanipuleerd door enkele kleine ideologische kasten die hun werking controleren en de wereldbevolking beheersen; aan de andere kant zien we een vorm van antisystematisering en geweld in sommige “democratische apparaten” (de onbeperkte stakingen van de gele hesjes in Frankrijk, de bestorming van het Capitool als gevolg van de verkiezingsnederlaag van Donald Trump in de VS; de bestorming van de symbolen van de macht na de nederlaag van Jair Bolsonaro in Brazilië, de gewelddadige discussies van de gekozenen in verschillende democratische kamers in het Westen.

Wat gebeurt er met het gebruik van democratie in het Westen?

Er is sprake van een crisis van de westerse democratische organisatie, waar beslissingen over het samenleven collectief door het volk worden genomen. Het begrip ‘volk’ verwijst hier in wezen naar alle leden van de gemeenschap die bestuurd moet worden. Maar zijn het uiteindelijk wel de burgers die de beslissingen nemen die van invloed zijn op de gemeenschap?

Het imperialistische model van democratie van de neoliberale westerse wereld wordt door het Afrikaanse wereldbeeld in twijfel getrokken in die zin dat het in de eerste plaats het leven van de mens in zijn holistische betekenis heroverweegt. De Ubuntu-filosofie zou namelijk helpen om modellen van samenleven te bevorderen, niet alleen in de coëxistentie en wederzijdse acceptatie tussen individuen (“ik ben omdat jij bent”), maar ook in een harmonieuze relatie met de natuur en de kosmos. Het gaat erom dat in de uitdrukking van democratisch samenleven niet alleen de belangen van de gemeenschap van individuen worden gewaardeerd, maar ook de gemeenschap van alle geschapen wezens (zichtbaar en onzichtbaar, aanwezig en afwezig, materieel en spiritueel, enz. Met andere woorden, het gaat erom in dezelfde geregeerde persoon de drie dimensies te beschouwen: het individu, de burger en de gelovige.

Een van de dingen die Afrika en het zuidelijk halfrond vandaag de dag kunnen bijdragen aan de strijd voor democratie, is dat de kritische stemmen die daar vandaan komen, meestal authentiek zijn en zich niet laten leiden door politieke correctheid. De dragers van deze stemmen zijn namelijk mensen die zelf te maken hebben met of het slachtoffer zijn van antidemocratische uitingen zoals racisme, fundamentalisme, onverschilligheid en sociale uitsluiting, enz.

Geconfronteerd met wat er in Afrika gebeurt, de algemene afwijzing van het systeem dat enkele jaren geleden nog als democratie werd beschouwd, waarschuwde iemand de wereld met zijn bijna profetische vastberadenheid: "Rustig maar! Wees niet bang, jullie die een comfortabel leven leiden, jullie die tevreden zijn, het communisme komt niet terug. Wat wel over de hele wereld hangt en een

onstuitbare beweging is geworden, zijn de protesten en mobilisaties van de ‘verontwaardigden’, van de rebellen met een doel, die de fakkel van de alterglobalistische utopie van ‘Een andere wereld is mogelijk’ overnemen”[\[13\]](#).

CONCLUSIE

Het lijkt geen twijfel dat de wereld zich ontwikkelt in de richting van een multipolaire wereldorde, die niet gewenst is door het hegemonie van het Westen, maar zo gewenst is door de volkeren van het zuidelijk halfrond. Alles wijst erop dat Afrika een zeer belangrijke rol zal spelen in dit nieuwe wereldscenario.

Er is een geleidelijk, maar duidelijk en krachtig ontwaken van het Afrikaanse bewustzijn, dat wordt veroorzaakt door de afwijzing van de meest subtiële vorm van neokolonialisme, namelijk de westerse, imperialistische en neoliberale democratie.

Afrika zal bijdragen aan de opbouw van een werkelijk globaliserende democratie door de dimensie van culturele en religieuze pluraliteit te integreren, omdat zijn wereldbeeld gebaseerd is op de altruïstische filosofie van Ubuntu, die in zekere zin een van de grondslagen van het christendom is.

De actoren/subjecten van deze beweging willen geen leraar of planner meer van de democratische principes “made in the West”. Afrikanen zijn klaar om hun lot in eigen handen te nemen. Afrika heeft zich gerealiseerd dat een van zijn grootste historische drama's was dat het Frankrijk op zijn pad tegenkwam. Wij Afrikanen willen de omgang met deze smakeloze partner nu beschouwen als een ware nachtmerrie uit het verleden. Er is zoveel Afrikaans bloed vergoten op ons continent in naam van de zogenaamde Franse democratie, terwijl de volkeren steeds armer werden.

Wat moeten wij, Afrikanen, Afrikaanse vrouwen en iedereen die van Afrika houdt, dus doen en niet doen om ervoor te zorgen dat Afrika “verrijkt blijft met zijn geschiedenis, waar traditie en moderniteit elkaar ontmoeten en beïnvloeden”[\[14\]](#) en zijn eigen democratisch systeem opbouwt?

* We moeten:

- Het “volume van de hypocrisie” in de verhalen over Afrika verminderen.
- Loyaal zijn aan de overtuiging om Afrika op te bouwen.
- De uitingen van de “democratie van het volk van onderaf” respecteren en overnemen.
- Traditionele Afrikaanse waarden integreren in de formulering van een Afrikaanse democratie.

* Wat moeten we niet doen:

- Doorgaan met het creëren van allerlei scheidingen met betrekking tot Afrika; bijvoorbeeld Afrika zien als een verzameling microstaten, in plaats van als een geheel in de richting van de VERENIGDE STATEN VAN AFRIKA.

[1] Toespraak van François Mitterand tijdens de XVIe Conferentie van staatshoofden van Afrika en Frankrijk in de gemeente La Baule-Escoublac in Frankrijk op 20 juni 1990.

[2] “Al jarenlang (...) worden in Afrika zogenaamde structurele plannen opgelegd, terwijl men heel goed weet dat deze plannen niet geschikt zijn, omdat ze de problemen niet bij de wortel aanpakken; met als gevolg dat steeds meer Afrikanen hun land moeten ontvluchten op zoek naar een beter leven. Ik ben ervan overtuigd dat deze plannen oplichterij zijn om de buit van het Afrikaanse volk in eigen zak te steken”. Preek gehouden op 3 november 2013 tijdens een live uitgezonden mis op het Spaanse 2TV in de kapel van de Comboni-missionarissen (Arturo Soria, 101, Madrid) ter gelegenheid van een campagne tegen moderne vormen van slavernij in Afrika, georganiseerd door Fundación Sur.

[3] Cf. J. J. TAMAYO, “Prologo”, C. MELIBI MELIBI, *Grito africano por el derecho a existir* (Valencia 2014).

[4] Cf. *Ibid.*, 55-72.

[5] Cf. M.-A. SANTANER, *Le ver était dans le fruit : Un christianisme en dégénérescence...*, (Parijs 2008).

[6] *Ibid.*

[7] Cf. J.-M. ELA, *Repenser la théologie africaine* (Parijs 2003).

[8] Cf. J. J. TAMAYO, *Teologías del Sur. El giro descolonizador* (Madrid 2017)